

Turkish Journal of Shiite Studies

ISSN: 2687-1882

Cilt | Volume: 3

Sayı | Issue: 1

Haziran | June 2021

Mehmet Nur Akdoğan. *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.

Mehmet Nur Akdoğan. *Ghadîr Khum with its Historical and Actual Dimensions*. Ankara: TDV Yayınevi, 2021.

Değerlendiren /Reviewed by

Sümeyye Ulu

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi S.B.E., İslam Mezhepleri Tarihi A. D.
MA Student, Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Dep. of History of Islamic Sects
Ankara/Turkey

ssumeyyeulu@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1871-0372>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi | Date Received: 09.06.2021

Kabul Tarihi | Date Accepted: 14.06.2021

Yayın Tarihi | Date Published: 30.06.2021

Atıf | Citation: Ulu, Sümeyye. "Mehmet Nur Akdoğan. *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum*. Ankara: TDV Yayınları, 2021.", *Turkish Journal of Shiite Studies* 3/1 (Haziran 2021): 134-142.

İntihal: Bu makale, *ithenticate* yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by *ithenticate*. No plagiarism detected.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/siader> mailto: turkishshiiestudies@gmail.com

Abstract

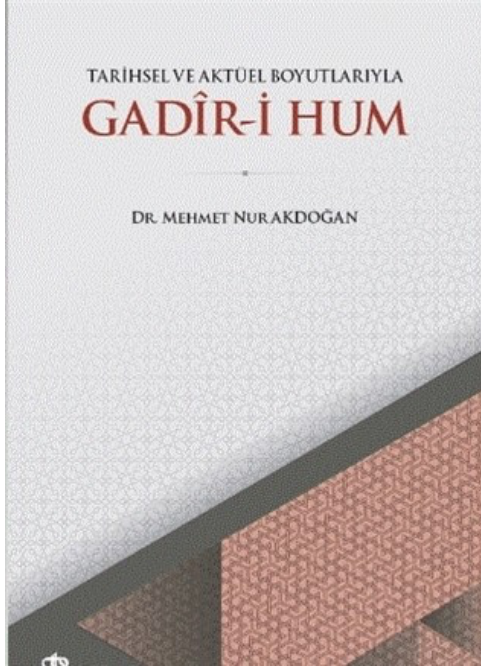
Initially, according to almost all Shīʿī groups mainly Imāmiyya, when the Prophet Muhammad rested after returning from Farewell Pilgrimage (Hajj al-Wadāʿ in 18 Zilhicca 10/17 March 632) to report a significant matter in a place called Ghadīr Khum where is inconvenient to take a rest and at that moment the verse (al-Mâida 5/67) which is about the command to the prophet to convey each message which is sent down to him otherwise he does not fulfill the prophecy mission. The exact time of the event is a controversial matter among Ahl al-Sunna and Shīʿī scholars. Based on the Ghadīr Khum event lays the “khilafat” issue which has been a problematic issue among Muslims throughout the history of Islam. This issue, which was cited as evidence by especially Imāmiyya, is that proof of the designation of ‘Alī’s caliphate by nass. Mehmet Nur Akdoğan’s study named *Ghadīr Khum with its Historical and Actual Dimensions* analyzes this incident, which is the base of an important matter of debate in the field of the History of Islam, in the context of the position in the course of history, its reflection to our time, and the change of knowledge and its transformation forms by the parties. In this study, we are going to evaluate this author’s work.

Key Words: Ghadīr Khum, Mawlā/Walī, Imāmate, Shīʿa, Imāmiyya.

Öz

Başta İmâmiyye Şîa’sı olmak üzere neredeyse tüm Şîî gruplara göre Hz. Peygamber Veda haccı dönüşü (18 Zilhicce 10/17 Mart 632), dinlenmeye pek de elverişli olamayan Gadîr-i Hum denilen yerde önemli bir konuyu bildirmek için konaklamış ve bu sırada, kendisine indirilen vahyin her birini tebliğ etmesini emreden, bunu yapmadığında elçilik görevini yerine getirmemiş olacağını belirten âyet (el-Mâide 5/67) nâzil olmuştur. Olayın tam olarak nasıl gerçekleştiği Ehl-i Sünnet ve Şîî âlimlerce tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gadîr-i Hum hadisesi temelinde, İslam tarihi boyunca Müslümanların problematiklerinden bir tanesi olagelmiş “hilafet” meselesini barındırmaktadır. Bu vakıa bilhassa İmâmiyye tarafından savunulan: Hz. Ali’nin hilafete nass ile tayin edildiği iddiasına delil olarak getirilmektedir. Dr. Mehmet Nur Akdoğan, *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum* adlı çalışması ile İslam tarihinde önemli bir tartışma konusunun temelinde olan bu vakıanın tarihi akış içerisindeki konumunu, günümüze yansımalarını ve bilginin değişim ve dönüşümü bağlamında taraflarca ele alınış şekillerini incelemektedir. Çalışmamızda yazarın bu eserini değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Gadîr-i Hum, Mevlâ/Velî, İmamet, Şîa, İmâmiyye.

İslam tarihi boyunca ortaya çıkan fırkalar imâmet/hilâfet meselesine ilişkin muhtelif fikirler beyan etmişler ve bu husus Müslümanların en önemli tartışma konularından bir tanesi olagelmiştir. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/935-36) *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn* isimli eserinde Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanların karşı karşıya kaldıkları ilk ciddi ihtilafın imâmet konusunda olduğunu ifade etmiştir.¹ Hz. Peygamberin vefatından sonraki tarihi süreçte birtakım olumsuz hadiseler vuku bulmuş ve bunlardan özellikle Hz. Osman'ın şehit edilmesi ve sonrasında Hz. Ali'nin hilafeti döneminde yaşanan Cemel ve Sıffin gibi hadiselerin

akabinde İslam toplumunda çeşitli anlayış ve fırkalar ortaya çıkmıştır. Haricilik gibi bu tür hadiselerin hemen sonrasında oluşan bazı fırkaların yanı sıra daha sonraları ortaya çıkan birtakım fırkaların ise mezheplerinin inanç ve tarih tasavvurunu güçlendirmek için² kendilerini erken dönem hadiseler ile irtibatlandırma yoluna gittiklerini görmekteyiz. Tarihi akış içerisinde oluşmuş olan Şîa, bu fırkalardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şîi anlayışın merkezinde yer alan fikir, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından imam/halife tayin edildiğidir. Şîa'ya göre Hz. Peygamber Hz. Ali'yi Allah'ın emri ile imam tayin etmiş ve bu önemli hadise Gadîr-i Hum'da³ vuku bulmuştur.³ İmamet meselesi Şiiler için hayati önem taşıdığından, Hz. Ali'nin imametini temellendirmek için argüman olarak ileri sürdükleri Gadîr-i Hum da bir o kadar önemlidir diyebiliriz.

Tarih boyunca çeşitli tartışmalara temel teşkil etmiş olan bu hâdiseye ile ilgili erken

¹ Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*, thk. Muhammed Muhiyyidin Abdülhamid, (Kahire, 1950), 1/39.

² Sönmez Kutlu, *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*, 2. bs. (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 124.

* Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta olup sık sık yağın yağmurlar sebebiyle bataklık ve sazlık haline gelmiş bir gölcükten ibarettir. Vaktiyle buraya yerleşmeyi düşünen Huzaa ve Kinane kabilelerine mensup az sayıda aile, şartların elverişsizliği yüzünden başka yere hicret etmek zorunda kalmıştı. Cidde şehrinin zamanla önemli bir liman haline gelmesi ve Mekke ile Medine arasında yeni yolların yapılması sonucunda eski hac yolu üzerinde bulunan Cuhfe önemini kaybetmiştir, dolayısıyla Hz. Peygamber'in hâtırasına inşa edilen mescidle birlikte Gadîr-i Hum da metruk hale gelmiştir. Geniş bilgi için bkz: Ethem Ruhi Fıglalı, "Gadîr-i Hum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996),13/279.

³ Hasan Onat-Sünmez Kutlu ed. *İslam Mezhepleri Tarihi*, 5.bs. (Ankara: Grafiker, 2016), 166.

dönem kaynaklarında müstakil bir esere rastlanmazken, erken dönemde var olduğu iddia edilen eserler de günümüze ulaşmamıştır.⁴ Diğer yandan son dönemlerde konuyla alakalı pek çok çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir. Ülkemizde Gadîr-i Hum ile ilgili müstakil çalışma dediğimizde, Adnan Demircan'ın *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*⁵ başlıklı çalışması ve Hayati Aydın'ın *Gadîr-i Hum*⁶ isimli eseri ön plana çıkmaktadır. Konuyla alakalı bir diğer müstakil çalışma ise Mehmet Nur Akdoğan tarafından *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum* adıyla kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmamızda bahsi geçen esere ilişkin genel bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum başlıklı bu eser; giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Bilimsel bir araştırma yaparken elde edilen verilerin fikir, olay, zaman ve mekân irtibatının doğru bir şekilde kurulması oldukça önemlidir. Bu noktada bilhassa kavramlar ön plana çıkmaktadır, zira bilimsel bilgi kavramlar üzerine inşa edilir.⁷ Ayrıca tarihte meydana gelen olayları ele alırken odaklandığımız kavramlar incelediğimiz olayı daha anlaşılır kılmamıza yardımcı olur. Yazar, kitabın giriş bölümünde Gadîr-i Hum ile ilgili genel bir anlatımda bulunduktan sonra zikredilen vakia ile ilişkilendirdiği üç temel kavramı ele almış ve ardından olayın tarihsel boyutunu irdelemiştir. Yazarın ele aldığı bu kavramlar; Gadîr-i Hum, Mevlâ/Velî ve İmâmet kavramlarıdır. Bilindiği üzere Şîa kendi içerisinde Zeydiyye, İmâmiyye, İsmâiliyye ve Nusayrîyye gibi birtakım kollara ayrılmıştır. Yazar, kavramları incelemeye geçmeden önce Şîa'nın konuya dair genel düşüncelerini aktarırken esas aldığı görüş ve fikirlerin merkezinde İmâmiyye fırkasının yer aldığını belirtmiştir. Kaynak konusunda herhangi bir sınırlamaya gitmediğini ifade eden yazar, gerek İmâmiyye gerek Ehl-i Sünnet ve gerekse diğer kaynaklardan yararlanmaya çalıştığını da ayrıca zikretmiştir. Eseri kaleme almadaki temel amacının tarihte önemli bir kırılmaya sebep olmuş olay olarak nitelendirdiği Gadîr-i Hum'u incelemek ve günümüzdeki yansımalarını anlamaya çalışmak olduğunu ifade etmiştir.

Giriş bölümünde yer alan "Konuyla İlgili Temel Kavramlar" başlığı altında yazarın incelediği ilk kavram -olayın da bizzat ismini aldığı- *Gadîr-i Hum* kavramıdır. Akdoğan, ilk olarak bu iki kelimenin neyi ifade ettiğini izah etmiştir. Gadîr, Mekke ile Medine arasında bulunan bir göletin ismidir. Hum ise göletin etrafını çevreleyen ağaçlı bölgeye verilen isimdir. Müellif daha sonra bölgeye dair coğrafi şartlarla ilgili bilgi vermiştir. Son olarak da Gadîr-i Hum hadisesinin gerçekleştiği günün tarihi ile ilgili farklı rivayetleri sıralamış ve Büveyhiler'den Muizzüddeve (ö. 356/967) zamanında bayram olarak kutlanmaya başlandığı ve günümüzde de İmâmiyye ve Nusayrîler tarafından bayram olarak kutlandığı bilgisini bizlere aktarmıştır. Başlık altındaki ikinci kavram

⁴ Mehmet Nur Akdoğan, *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum*, 1.bs. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 1-2.

⁵ Adnan Demircan, *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, 3. bs. (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016).

⁶ Hayati Aydın, *Gadîr-i Hum*, 2.bs. (Ankara: Fecr Yayınları, 2017).

⁷ Hasan Onat-Sünmez Kutlu ed. *İslam Mezhepleri Tarihi*, 31.

ise Gadîr-i Hum meselesinin merkezinde yer almakta olan *Mevlâ/Velî** kavramıdır. Şîî-İmâmî kaynakların neredeyse tamamı bu kelimeyi “imâmet/hilafet” bağlamında ele almışlardır. Şîa dışında kalan kaynakların ise kelimenin lügat anlamlarını temel aldıkları ve Şîa’ya muhalif bir tavırla görüş beyan ettikleri görülmektedir. Bu durumu ifade ettikten sonra yazar öncelikle kelimenin sözlükteki ve dinî metinlerdeki anlamını, ardından da Şîî ve diğer mezhebî eğilimli kaynakların kavramların geçtiği ayet ve hadisleri nasıl ele aldıklarını açıklamıştır. Akdoğan, önemli Şîî müelliflerden; Tûsî (ö.460/1067), Şeyh Müfîd (ö.413/1022), Muhammed b. Ali el-Kerâcîkî (ö.449/1057)’nin; son dönem Şîî müelliflerden ise Murtaza Mutahharî (ö.1979) ve Muhammed Kazım el-Kazvinî’nin mevlâ/velî kavramına dair görüşlerine detaylı bir şekilde yer vermiştir. Zikredilen Şîî müelliflerin genel kanaati bu kelimenin Hz. Ali’nin imameti ile ilgili olduğudur diyebiliriz. Öte yandan yazar, Şîî müelliflerdeki genel kanaatin aksine bu kavramın Hz. Ali’nin imamet ve hilafetiyle ilgili olmadığı görüşünde olan Şîî âlim Âyetullah el-Burkaî’nin (ö.1993) de düşüncesine yer vermiştir. Yazarın aktardığı kadarıyla Şîî müelliflerin dışında kalan pek çok müellif mevlâ/velî kavramının mahiyetinin Şîa’nın anladığı şekilde olmadığını beyan etmiştir. Yazarın görüşlerine detaylı yer verdiği bu müelliflerden bazıları; İbn Kuteybe (ö.276/889), Bâkîllânî (ö.403/1013), Kâdî Abdülcebâr (ö.415/1025) Mekkî b. Ebî Tâlib (ö. 437/1045) gibi önemli âlimlerdir. Bu gibi âlimlere göre rivayetlerde ve hadislerde bahsi geçen mevlâ/velî kelimesi yardımcı anlamına gelmekte olup Hz. Ali’nin imametine işaret etmemektedir.

Meselenin merkezinde yer alan diğer önemli ve son kavram *imâmet* kavramıdır. Yazar, bu kelimenin sözlük ve terim anlamlarını açıkladıktan sonra sırasıyla Şîî kaynakların ve diğerlerinin konuya bakışlarını irdelemiştir. İmâmetin dinî ve hukukî bakımdan mahiyet ve önemi, bu kurumun gerekliliği, imam seçilecek kişinin özellikleri, göreve gelme ve ayrılma yöntemleri gibi çeşitli konulardaki tartışmaların genellikle Ehl-i Sünnet ulemâsı ile Şîî ulemâ arasında gerçekleştiği görülmektedir.⁸ Şîîlere göre Hz. Ali nass ile imam tayin edilmiştir ve iddialarına göre bununla ilgili pek çok delil mevcuttur. Yazar, Şîîliğin Hz. Ali’nin imâmetine delil getirdikleri, sakaleyn hadisi, kisâ hadisi, menzile hadisi gibi pek çok rivayetten bahsettikten sonra bu noktada temel aldığı delilin Gadîr-i Hum rivayeti olduğunu tekrar vurgulamıştır. İmâmî müelliflerin Hz. Ali’nin imametini kanıtlama noktasında sadece Kur’an ve hadis metinlerine dayanmadıklarını, bunun yanı sıra aklî istidlaller de geliştirmeye çalıştıklarını belirtmiş ve bu çıkarıma örnek olarak “İlahi Lütuf Nazariyesi”ni vermiştir. Şîîlerin bu düşünce üzerindeki genel yaklaşımlarını açıklamıştır. Şîîlerin imamet konusundaki düşünce ve görüşlerinin ardından bu konuda diğer grupların tenkitlerini de ele almıştır. Giriş bölümünün “Tarihsel Boyutuyla Gadîr-i Hum” isimli

* Sözlükte “birinin yakını, dostu, arkadaşı ve yardımcısı olmak, onun idaresini elinde bulundurmak” anlamındaki velâyet (vilâyet) kökünden masdar ismi ve sıfat olan mevlâ kelimesi “birine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaşı, yardımcı; sahip ve mâlik” gibi mânalara gelir. Detaylı bilgi için bkz: Bekir Topaloğlu, “Mevlâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), 29/440.

⁸ Mustafa Öz - Avni İlhan, “İmâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 29/201.

son başlığında yazar, olayın ilk dönem siyer ve meğâzi kaynaklarında, daha sonraki tarih kitaplarında Şîî ve Sünnî müelliflerince nasıl işlendiğini incelemiştir.

Kitabın birinci bölümü “Sünnî Kaynaklarda Gadîr-i Hum” başlığıyla ele alınmıştır. Ehl-i Sünnet’in Gadîr-i Hum’a dair ifade ettiği rivayetler muhteva açısından farklılıklar gösterse de âlimlerin konuya dair genel kanaatlerine göre vuku bulan hadisede Hz. Peygamber Hz. Ali’yi imam tayin etmemiştir. Onun yerine Gadîr-i Hum’da gerçekleşen olay Hz. Ali’yi övücü bir konuşmadan ibarettir. Yazar bu bölümde Hz. Peygamber’in Gadîr-i Hum’da yapmış olduğu konuşmasının Sünnî kaynaklarda nasıl ve ne şekilde zikredildiğini aktarmaya çalışmış ve bunu yaparken de ele aldığı müellifleri ölüm tarihine göre kronolojik olarak sıralamıştır. Bölümün “Muvalât İfadesinin Ardından Dua ve Bedduanın Yer Alması” isimli ilk alt başlığında yazar, Hz. Peygamber’in Gadîr-i Hum’da Hz. Ali için “mevlâ/velî” olduğunu ifade ettiğine dair rivayetlerin nerdeyse ittifak halinde olduğunu lakin nakillerin devamında yer alan “Allah’ın ona dost olana dost, düşman olana düşman ol” gibi dua/beddua kısmıyla ilgili ihtilaflar bulunduğunu ifade etmiş ve Sünnî müelliflerin bu konudaki görüşlerini sırasıyla açıklamıştır. Yazar, “Hz. Ömer’in “Velâyet” Nedeniyle Hz. Ali’yi Tebrik Etmesi” isimli ikinci başlıkta ilk dönem bazı kaynaklarda geçtiği ifade edilen Hz. Peygamber’in Hz. Ali’yi “mevlâ” ilan etmesinin akabinde Hz. Ömer’in Hz. Ali’yi tebrik ettiği iddiasını ele almış ve konuya dair Sünnî kaynaklarda geçen rivayetlerle ilgili detaylı bir tahlil yapmıştır.

Bölümün “Ashabın Tanıklık Etmesi” isimli üçüncü başlığında yazar, çeşitli kaynaklarda zikredilen Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile ilgili söylediklerine sahabenin şahitlik etmesini istemesi konusunu ele almış ve Sünnî müelliflerin konuyla alakalı muhtelif görüşlerine de yer vermiştir. Akdoğan, ilgili rivayetlerde olaya şahit olan sahâbi sayısının, şahitlik edilen sözlerin birbirinden ayrı içerikte olmasının ve rivayetlerin senetlerindeki râvilerin zayıf veya cerh edilmiş olmalarının rivayetlerin sıhhatine gölge düşürdüğüne değinmiştir. “Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den Sonrası İçin Velî Olarak Bırakıldığını İfade Eden Rivayetler” isimli başlık altında yazar, Hz. Ali’nin Gadîr-i Hum’da Hz. Peygamber tarafından hilafet için “veli” tayin edildiğini ifade eden rivayetleri incelemiştir. Bu kısımda yazarın incelemesini rivayetlerde yer alan “benden sonra” ifadesi üzerine yoğunlaştırdığını görmekteyiz. Bölümün “Sakaleyn”⁹ Hadisi ile Birleştirilmiş Rivayetler” isimli son başlığında yazar, gerek Sünnî gerekse Şîî kaynaklardaki rivayetlerde yer almakta olan Sakaleyn ve Veda Haccı ile irtibatlı anlatılan rivayetleri incelemiştir. Yazar söz konusu hadiste bahsedilen Hz. Peygamber’in emanet ettiği şeyin/şeylerin ne olduğuna dair kaynaklarda belirtilenleri üç kısım şeklinde tasnif etmiştir: 1. Allah’ın Kitabı 2. Allah’ın Kitabı ve Sünneti 3. Allah’ın Kitabı ve Ehl-i Beyt. Ardından konuya ilişkin en güçlü rivayetin Müslim’in rivayeti ve bahsi geçen şeyin sadece Allah’ın Kitabı olduğunu ifade eden yazar, bölümün sonunda rivayetlerin genel bir tahlilini yapmıştır.

⁹ Ebû Saîd el-Hudrî’den nakledilen bir hadiste Resûl-i Ekrem şöyle demektedir: “Ben size iki değerli emanet (sekaleyn) bırakıyorum. Bunlardan biri diğerinden daha büyük olup bereket ve etkisi gökten yere kadar uzanan Allah’ın kitabı, diğeri de Ehl-i beyt’imdir. Bu ikisi kıyamet günü havuzumun başında benimle buluşuncaya kadar birbirinden ayrılmayacaktır” (Müsned, III, 14, 17, 26, 59; Tirmizî, “Menâkıb”, 31) detaylı bilgi için bkz. Mustafa Öz, “Sakaleyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 36/325-326.

Kitabın ikinci bölümü “Şii-İmâmî Kaynaklarda Gadîri Hum” başlığıyla ele alınmıştır. Bilindiği üzere Hz. Peygamber’in Gadîr-i Hum’da yapmış olduğu konuşma, imamın nass ile tayin edildiği iddiasında bulunan Şii-İmâmî kesimlerce önemli referans kaynaklarından bir tanesidir. Bu konu nerdeyse tüm Şii gruplarca detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yazarın bütün Şii kaynakları incelemesi mümkün olmadığından tarihi süreç içerisinde rivayetlerde meydana gelen değişikliği görmek için önce olayı Şii kaynaklarda yer aldığı şekliyle anlatmış ve olaya ilişkin rivayetleri sıralayıp tahlil etmiş ve bu tahlili başlıklar halinde tasnif etmiştir. “Mevlâ Lafzının İmâmete Yorumlanması” isimli ilk başlıkta yazar bu kelimenin imamete delalet ettiğini savunan Mesûdî (ö.345/956), Şeyh Müfdî (ö.413/1022), Şerîf el-Murtaza (ö.436/1044) ve çağdaş müelliflerden olan Ticânî gibi önemli âlimlerin görüşlerini sıralamıştır. Ticânî’ye göre Gadîr-i Hum’la ilgili rivayetler konusunda Şîa nassları tercih ederken; Ehl-i Sünnet rivayetleri tevîl etmiştir. Yazar gelen bu rivayetlerin çoğunun Şîa’nın Usûlî kolu üzerinden geldiğine değinerek, nakillerle zayıf kalan nass ile tayin iddiasının mevlâ/veli kelimesinin tevîli ile güçlendirilmeye çalışıldığı değerlendirmesinde bulunmuştur. İlk başlıkla bağlantılı bir biçimde “Vasî/Halife İfadelerinin Geçtiği Rivayetler” adı altında konuya ilişkin rivayetleri detaylı bir şekilde inceleyip tahlilini yapmıştır. Bu inceleme sonucunda yazara göre, ilk dönemden son döneme kadar belli dönemlerde artmakla beraber neredeyse her bir yüzyılda, Şii kaynaklarda Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali’nin imam tayin edildiğine ilişkin rivayetleri bulmak mümkündür. Bu rivayetler arasında oldukça muhtelif olanlar da mevcuttur. Süleyman b. Kays’ın (ö. 76/695) rivayeti bunlardan bir tanesidir ve yazar, bu rivayetin Şii müelliflerce de eleştirilerin odağında olduğunu vurgulamıştır.

Akdoğan, “Sahabenin Hz. Ali’ye Biat Etmesi” başlığı altında, Şii kaynaklarca iddia edilen ve Hz. Peygamber’in insanlardan Hz. Ali’ye biat etmelerini istemiş olması ve insanların da onun huzuruna çıkıp ona biat ettiğine ilişkin kaynaklardaki rivayetleri incelemiştir. Hz. Ali’nin vâsî tayin edilmesinin yanı sıra Şii kaynaklara göre Hz. Peygamber Gadîr-i Hum’da kendisinden sonra imâmete gelecek olan İmâmiyye’nin de temelini teşkil eden On İki İmam’a da işaret etmiş ve “On İki İmamı Vasiyet Eden Rivayetler” başlığı altında konuya ilişkin rivayetlerin tahlilini yapmıştır. Yazara göre başlık altında belirttiği rivayetler İşnâaşeriyye/İmâmiyye’nin temel inancını ihtiva eden On İki İmam üzerine bina edildiğinden bu konuyu desteklemek için uydurulmuştur. Bunlar, meşruiyet zemini oluşturmak amacıyla Hz. Peygamber’in sözleri ile ilişkilendirilmiştir. Bölümün “Gadîr-i Hum ile İlişkilendirilen Ayetler” isimli son başlığı altında yazar konuyla ilgili ayetler olan; Mâide Suresi 3¹⁰ ve 67.¹¹ ayetler, Mearic Suresi 1-3.¹² ayetlere ilişkin rivayetleri tahlil etmiştir. Bu rivayetleri tahlil

¹⁰ “Bugün, kâfirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim.”

¹¹ “Ey peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O’nun mesajını iletmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”

¹² “Birisini, huzuruna yükselmenin birçok yolu bulunan Allah katından inkârcılar için gelecek olan ve hiç kimsenin savamayacağı azabın gelmesini istedi.”

ederken Şîî müelliflerin yanı sıra diğer müelliflerin de surelerde bahsi geçen ayetlerin nüzul sebebine ilişkin görüşlerine yer vermek suretiyle karşılaştırmalı bir şekilde olayı aktarmıştır. Yazara göre Kur'an'da Hz. Ali'nin imametine dair açık bir delil olarak kullanılabilecek bir ayet olmadığından, İmâmî müellifler Kur'an'dan iddialarını destekler nitelikte bir anlam çıkarma çabası içerisine girmiş, bu nedenle de bahsi geçen ayetlerin sebab-i nüzûl ve teviline odaklanmış ve bu gayeleri neticesinde ayetleri bağlamından kopararak değerlendirmişlerdir. Hz. Ali'nin imametine ilişkin önemli bir delil olarak kabul edilen Gadîr-i Hum olayının ele alınışında da aynı durumun söz konusu olduğunu ifade eden yazar, bizlere karşılaştırmalı bir anlatım sunmuştur.

Kitabın “Gadîr-i Hum Kutlamalarının Ülkemizdeki Güncel Bazı Tezahürleri” adlı üçüncü bölümünde yazar, üç grubun yapmış olduğu kutlamaları ele almıştır. Bu üç grup; Ca'ferîler, Nusayrîler ve Alevî-Bektaşîler'dir. Bölümü kısaca değerlendirmeye geçmeden önce belirtmemiz gereken husus şudur ki; bu kısım, çalışmamızın giriş bölümünde bahsettiğimiz Türkçedeki müstakil iki çalışmadan elimizdeki eseri ayıran ve onu orijinal kılan bölümdür. Gadîr-i Hum, tarihî bir vakıa olmasının yanı sıra etkisi uzun yıllarca devam edegelmiş ve Büveyhîler zamanında çeşitli birtakım etkinliklerle yâd edildiği gibi daha sonraları da Şîî kesimlerce bayram olarak kutlanmıştır. Yazar, ülkemizde bulunan ve Gadîr-i Hum'u çeşitli etkinliklerle kutlayan grupların yaptığı bu etkinlikleri ayrıntılı bir şekilde tahlil etmeye çalışmıştır. Öyle ki bu incelemelerde yazılı kaynakların yanı sıra video kaynaklarının* da tahlilinde bulunmuş ve bu da durumun güncel kısmına dair verdiği bilgilerin saha ile örtüşmesine olanak sağlamıştır. Yazılı kaynakların tahlili noktasında yazar, bu günün kim tarafından hangi kaynakları delil göstererek bayram tayin edildiği noktalarına odaklanmıştır. Bu güne ilişkin amel ve ibadetlere detaylı bir anlatımla yer vermiştir. Ayrıca yukarıda bahsi geçen gruplar hakkında da kısa bir bilgi vermiş ve bu grupların önemli diğer bayramlarını örnek olarak sunmuştur. Yazar, bahsettiği grupların üçüncüsü olan Alevî-Bektaşî gelenekte hilafetin Hz. Ali için önemli bir nokta olmadığı inancının mevcut olduğunu ve bu nedenle Alevî-Bektaşîler arasında Nusayrîler ve Ca'ferîler'de olduğu gibi Gadîr-i Hum'la ilgili etkinlik ve kutlamaları görmenin zor olduğunu ifade etmiştir.

Kitabın sonuç bölümünde yazar diğer üç bölüm ve giriş kısmında detaylı bir şekilde ele aldığı konuya ilişkin genel çıkarımını kısa ve öz bir biçimde ele almıştır. Erken dönem temel siyer ve tarih kaynaklarında ismiyle ve müstakil bir biçimde yer almasa da Gadîr-i Hum hadisesi tarihi bir vakıa olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın çıkarımıyla Ehl-i Sünnet'in temel kaynakları, vakıayı yalnızca Hz. Ali'nin fazileti bağlamında değerlendirirken, Şîa bu meseleyi Hz. Ali'nin nass ile imam/halife tayin edildiği bağlamında ele almaktadır. Yazara göre birtakım tarihi olayları grupların kendi hakikatleri ve konjonktürleri bağlamında değerlendirerek geriye dönük bir tarih anlayışı inşasında bulunmaları tutarsızlık ve çelişiklere neden olmaktadır. Bu durum öne sürülen iddiaları ve savunulan argümanları zayıflatmakta ve dahası geçersiz

* Müellifin kullanmış olduğu video kaynaklara örnek: http://www.caferider.com.tr/gadir-i-hum-bayrami-halkali-da-coskuyla-kutlandi_h23561.html (Erişim Tarihi: 16.06.2021) / <https://www.asigazetesi.com/haber/hatayda-gadir-i-hum-bayrami-kutlaniyor/28817> (Erişim Tarihi: 16.06.2021)

kılmaktadır. Sonuç olarak yazara göre Gadîr-i Hum vakıasının, imâmetle/hilâfetle ilişkilendirilmesi mümkün değildir.

Eserin ülkemizde yapılan diğer müstakil çalışmalardan konuyu ele alışındaki sistematik tutumla ayrıldığını öncelikle belirtmemiz gerekmektedir. Özellikle olayın günümüze yansımalarının ortaya konulduğu üçüncü bölüm, esere diğer çalışmalar içerisinde özgün bir nitelik katmaktadır. Eserin önemli hususiyetlerinden biri de akademik bir üslup ile kaleme alınması ve bu üslubun çalışmanın başından sonuna kadar muhafaza edilmesidir. Yazar, kitabın giriş bölümünde çalışmayı kaleme almadaki temel amacının tarihte vuku bulmuş olan böylesi mühim olayı incelemek ve bu olayın günümüze yansımalarını anlamaya çalışmak olduğunu ifade etmiştir. Gerek olaya dair rivayetleri sistematik olarak anlatması ve bu rivayetleri detaylı bir biçimde incelemesi gerekse tali kaynaklardan ziyade birincil kaynaklara başvurmasıyla yazar bu amacına sadık kalmıştır.

Yazar, konuyu Şîî ve Sünnî kaynaklar şeklinde iki bölüm olarak ayrı ayrı ele almış olmasına rağmen nadiren de olsa Sünnî kaynakların tahlilinde bazı Şîîlerin düşüncesine, Şîî kaynakların tahlilinde ise Sünnîlerin düşüncelerine yer vermiştir. Bu, konunun anlaşılabilirliği açısından makul bir durum olarak görülebilir. Lakin bu durum, okurda tekrara düşüldüğü hissini uyandırabilecek nitelikte olduğundan kanaatimizce eleştirilebilecek bir husustur. Sonuç olarak, elimizdeki bu kitap konuya ilişkin çalışmalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bilhassa üçüncü bölüm gelecekte yapılabilecek daha kapsamlı araştırmalara temel teşkil edebilecek niteliktedir. Ayrıca eser, konuyla ilgili incelediği temel kaynaklar üzerinden aktardığı bilgiler dolayısıyla bu alanda araştırma yapacak kimselerin başvurabilecekleri sistematik bir çalışma özelliğine haizdir.

Kaynakça

- Akdoğan, Mehmet Nur. *Tarihsel ve Aktüel Boyutlarıyla Gadîr-i Hum*. 1.bs. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.
- Eş'arî, Ebü'l-Hasan. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*. Thk. Muhammed Muhiyyidin Abdülhamid, Kahire, m.1950, c.1.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Gadîr-i Hum", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 13/279-280.
- Kutlu, Sönmez. *Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri*. 2. bs. Ankara: Otto Yayınları, 2016.
- Onat, Hasan – Kutlu, Sönmez ed. *İslam Mezhepleri Tarihi*. 5.bs. Ankara: Grafiker, 2016.
- Öz, Mustafa. "Sakaleyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, 36/325-326.
- Öz, Mustafa- İlhan, Avni. "İmâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, 29/201-203.
- Topaloğlu, Bekir. "Mevlâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, 29/440-441.